

Nová vinařství na jižní Moravě

Pěstování vína už od nepaměti potřebovalo nějaké stavby – vinné sklepy a šenky, lišovny, domy pro ubytování vinařů a jejich personálu. V českých zemích se nejstarší z nich zachovaly z doby baroka.¹ Velkým tématem světové architektury se však vinařské budovy staly až v osmdesátých letech 20. století, a to nejprve v Kalifornii. Tamější pěstitelé vína vyvinuli spolu s tehdejšími architekty nový stavební druh či typ, který soustředil výrobu vína a jeho ochutnávání do jediného objektu. Položili důraz na rozmanité estetické zážitky svých návštěvníků, a dali tak degustaci a prodeji vína vyšší kulturu. Propracovaná architektura takového nového vinařského domu či vinařství se měla citlivě usadit v terénu, umožňovala vnímat krásu krajiny ze svých interiérů, z degustační místnosti mohli hosté pozorovat proces výroby a těšit se prohlídkou vinařových uměleckých sbírek. Mezi první ukázky této nové architektonické úlohy se zařadilo vinařství Clos Pegase v Napa Valley, postavené v letech 1984–1987 předním americkým postmodernistou Michaelem Gravesem. Ikonou přísného minimalismu se v Kalifornii později stalo vinařství Dominus (2009) od švýcarských architektů Jacquesa Herzoga a Pierra de Meurona. V devadesátých letech 20. století se tento kalifornský model rozšířil do Francie, Španělska a Itálie a po roce 2000 i do střední Evropy.² Tak jako v Kalifornii, i zde navíc začala vinařství doplňovat stavby s výrobou vína přímo nespojené, ale umožňující strávit ve vinařských regionech delší dobu, jak to ukazuje vinařství a sousední hotel Loisium v rakouském Langenloisu od vynikajícího amerického architekta Stevena Holla (2001–2005).

České země v tom ohledu zaostávaly. Architektura vinařských podniků všude ulpívала na tradičním „staromoravském stylu“, který se vyznačuje šikmými střechami, dřevěnými pavlačemi a cihlovými oblouky nad okny a vchody, popřípadě se omezovala na kuriozity typu Opilých sklepů ve Velkých Pavlovicích (2011–2012). Obrat k lepšímu však nastal v roce 2004. Zásluhou prokuristky nového vinařského podniku Sonberk u Popic Vladimíry Mrázové uspořádali jeho majitelé výběrové řízení na návrh jeho budovy. Účastnili se Josef Pleskot a Vlado Milunić z Prahy, Svatopluk Sládeček z Brna a Miro Herman z Bratislavy. Vítězi této neformální soutěže Josefu Pleskotovi se v uskutečněné novostavbě z roku 2007 podařilo dosáhnout téže architektonické úrovně, jakou se vyznačovala starší kalifornská a evropská vinařství. Do podnože z pohledového betonu umístil výrobní a skladovací prostory. Ocelové sloupy ve vyšším podlaží vynášejí rozlehlou střechu s mohutnou dřevěnou

1 K tomu srov. alespoň MATUSZKOVÁ, Jitka – KOVÁŘŮ, Věra. *Vinohradnické stavby na Moravě*. Brno: ERA, 2004. 229 s.

2 Dějiny nových vinařství v Kalifornii a Evropě mapuje BAHNA, Ján M. „Winery architecture“. In *Architecture and Wine in Central Europe / Architektur un Wein in Mitteleuropa*. Ed. Dan Merta. Praha: Galerie Jaroslava Fragnera, 2013, s. 20–31.

konstrukcí, kterou pokrývá vlnivá a porézni plechová krytina a jejíž pultový tvar přesně sleduje úhel svahu okolních vinic. Mezi sloupy konečně architekt vkomponoval místnosti pro pohoštění a degustaci, zčásti opláštěné dřevem a zčásti otevřené směrem k Pálavě velikými skleněnými plochami.

Stavba Sonberku podnítila k podobným počínům další jihomoravské vinaře. Návrhu vinařství Gotberg (2010), rovněž u Popic, se ujal brněnský architekt Martin Bukolský, který v něm opustil „staromoravský styl“ svých předchozích prací a v Pleskotových stopách zvolil pro Gotberg minimalistické tvarosloví, jaké pak uplatnil v úpravě Rodinného vinařství (2015) a v přestavbě poštovního úřadu (2016) v Mikulově. Z roku 2009, respektive 2013, pocházejí bohužel neuskutečněné projekty vinařství Hort v Dobšicích u Znojma od pražského architekta Ivana Kroupy a vinařství Mikrosvín v Dolních Dunajovicích od Marka Jana Štěpána z Brna. Díky Vladimíře Mrázové, která přešla ze Sonberku do Mikrosvínu, uspořádal tento vinařský podnik v roce 2018 další omezenou soutěž na svůj dolnodunajovický areál, v jejímž posledním kole zvítězil nad projektem pražského ateliéru Martina Rajniše návrh jiného pražského architekta, Pavla Nasadila. Ke stavbě svého nového sídla však zatím Mikrosvín nepřikročil. Z poměrně velkého počtu nových realizací lze uvést ještě budovy Vinařství Hnanice ve stejnojmenné obci na Znojemsku, navržené Bořivojem Srbou v letech 2011–2012, objekt vinařství Lahofer v Dobšicích u Znojma, postavený v letech 2015–2020 podle projektu brněnského ateliéru Ondřej Chybík – Michal Křištof, a pavilon vinařství Obelisk u Valtic, jehož návrh vypracovali v roce 2015 Hana Binarová a Pavel Binar, taktéž z Brna. Dva posledně zmíněné vinařské domy, Lahofer a Obelisk, přidaly k pojetí Sonberku velkorysé vnitřní prostory, jimiž Pleskotovo vinařství u Popic vcelku nevynikalo.

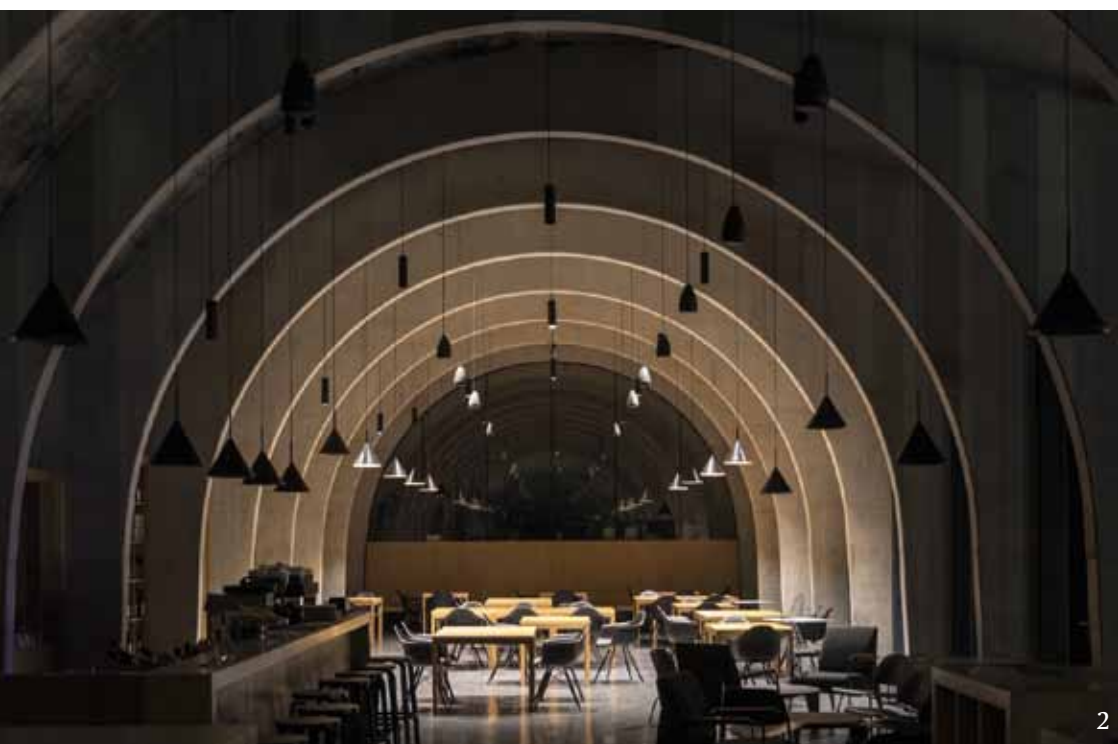
Autor těchto řádek organizuje od roku 2002 Cenu Klubu Za starou Prahu za novou stavbu v historickém prostředí.³ Nová vinařství v této soutěži většinou nemožou uspět, protože stojí ve volné krajině, a nikoli v kompaktní staré zástavbě starých měst nebo vesnic. Změnu v tom ohledu přineslo vinařství Krásná hora ve Starém Poddvorově (2007–2010), jehož autor Tomáš Havlíček mu dal formu souvislé řady domů se sedlovými střechami, a úspěšně tak reagoval na kontext okolní staré obce. Když se pak Klub Za starou Prahu začal zajímat o vinařský region jižní Moravy soustavněji, ukázalo se, že náležitou kontextuálností se tu vyznačuje větší počet vznikajících budov, které sice neplní funkci skutečného vinařství, ale napojily se na síť vinařské turistiky. Patří k nim dostavba kavárny a penzionu Fara v Klentnici u Mikulova od Marka Jana Štěpána (2008–2011), umělecká galerie Závodný v Mikulově (2010–2011), dílo místního architekta Štěpána Děngeho, Pálavská galerie vín Venuše v Pavlově (2013–2014) od brněnských autorů Aleše Buriana a Gustava Křivinky nebo Vinařská stodola ve Valticích (2013–2017) od taktéž brněnských architektů Jiřího Marka a Jana Mléčky.

Všechny, včetně Havlíčkovy Krásné hory ve Starém Poddvorově, spojuje důvěrně známá forma obdélného objektu krytého sedlovou střechou. V klubu tomu říkáme archetypální dům. Silná stránka takové formy spočívá v tom, že se v celé Evropě i jinde používá už od prehistorických dob, a dočkala se proto ve starých obcích nespočetné aplikací. Použije-li ji pro svůj vstup do historického prostředí dnešní architekt, má tak téměř zaručeno, že jeho novostavba vstoupí do starého kontextu harmonicky. Problémem se však u této archetypální formy stále zřetelněji stává její

3 Srov. ŠVÁCHA, Rostislav. Cena Klubu Za starou Prahu za novou stavbu v historickém prostředí: třináct ročníků. *Zprávy památkové péče* 77, 2017, s. 467–472. Týž. Jak se správně chovat v „tabule plenné“? In *Živá památka*. Ed. Pavla Melkové. Praha: Institut plánování a rozvoje hl. m. Prahy, 2022, s. 80–95.

1

2

5

stereotypnost, jako by se pro úlohu nové stavby v historickém kontextu stala něčím povinným. Často jí též chybí cosi přidaného, co bychom mohli definovat jako ozvláštňení nebo zcizení.⁴ Pokud se totiž dnešnímu architektovi podaří důvěrně známou formu archetypálního domu nějak ozvláštňit, pak se z novostavby, která svému prostředí neškodí, může stát novostavba, která tomuto prostředí nejen neškodí, ale přináší mu navíc architektonické obohacení. Marek Jan Štěpán v Klentnici a Štěpán Děnge u galerie Závodný v Mikulově momentu ozvláštňení dosáhli, a to tak, že stěny i střechu svých staveb pokryli stejnorodým pláštěm, a v mimořádné míře tak abstrahovali jejich tvar. Tomáš Havlíček ve Starém Poddvorově zase potetoval tři archetypální domy svého vinařství drobnými okénky z barevného sklobetonu.

Svým klimatem, utvářením krajiny, dějinami, a především pak existencí místního vinařského průmyslu naplňuje jižní Morava kritérium specifického regionu. Poskytuje tak vhodné podmínky pro to, aby se zde rodily ukázky moderního architektonického regionalismu, který se stal významným trendem světové architektury zhruba od druhé světové války. Představitelé tohoto směru chtějí zabránit tomu, aby se všude na světě šířily stejné moderní stavby, a aby tak svět na všech svých místech dostal stejnou podobu. Moderní formu tito architekti neopouštějí. Snaží se však dát jí lokální či regionální příchuť a postupují při tom tak, že studují staré místní stavební tradice, zajímá je způsob, jakým staré budovy čelily horku a jak reagovaly na sluneční světlo, sledují, jak lidé kdysi utvářeli krajinu, a to vše pak vnášejí do tvarů svých nových budov v regionu.⁵ Forma archetypálního domu

4 K pojmu ozvláštňení v architektonické rozpravě a k jeho původu v úvahách Viktora Šklovského viz ŠVÁCHA, Rostislav. Cena Klubu Za starou Prahu za rok 2019: pro a proti ozvláštňení. *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* 50 (21), 2020, č. 1–2, s. 45–50.

5 K regionalismu v architektuře 20. století srov. *Regionalismus a internacionalismus v soudobé architektuře*. Ed. Rostislav Švácha. Praha: Česká komora architektů, 1999. 87 s. FRAMPTON, Kenneth.

na tento úkol sama nestačí, protože se používá na celém světě a její regionální varianty se od sebe neliší víc než sklonem střechy. Výsledky úsilí pokročit dál k formě zřetelněji regionalistické jsou však zatím na jižní Moravě nepoččetně. Omezují se na část tvorby znojemských architektů Barbory Zmekové, Jana Hory a Jana Veissera z ateliéru ORA (Originální Regionální Architektura), a to zvláště na projekty nových vinných sklepů ve starých vesnicích. Sklep vinařství Zmeko ve Vrbovci u Znojma (2010–2012) evokuje moderní čistou formou podobu starých barokních staviček tohoto typu. Neprovedený projekt sklepa v Břežanech (kolem 2015) pracuje s cihlovými prvky venkovských hospodářských i vinařských budov z 19. století. V Mikulově ateliér ORA obnovil starobylý objekt penzionu Štajnhaus v ulici Alfonse Muchy (2014–2017), v Pavlově v roce 2021 dokončil dlouho rozestavěné vinařství Reisten.

Architektonický regionalismus však může na jižní Moravě těžit ještě z jiného lokálního zdroje. Jak je dobře známo, koncem 2. století našeho letopočtu stál několik let na Hradisku u Pasohlávek římský tábor, jehož obyvatelům se v populární vlastivědné literatuře přičítají počátky místního pěstování vína. Jako by chtěli autoři vinařství Sonberk u Popic nebo Obelisk u Valtic připomenout tento mýtus o Římanech coby prvních jihomoravských vinařích, vtiskli formám svých objektů rysy antických chrámů. Pleskotův Sonberk sleduje klasický chrámový vzor trojvrstevným členěním na betonovou podnož, ocelové sloupy a mohutné zastřešení, k čemuž musíme přičíst monumentální kamenné schodiště na boku a „vitruviánskou“ vazbu dřevěných trámů ve střeše. Klasicistní rysy Obelisku jsou zjevné na první pohled. Ke starým Římanům odkazovali v tomto regionu už Lichtensteinové na počátku 19. století jako objednavatelé několika klasicistních chrámků v lednicko-valtickém parkovém areálu od architektů Hardmutha, Kornhäusela a Engela. Nejsou to však jen lokální stavební a architektonické tradice, nýbrž i atmosféra krajiny, její podnebí a tvary jejího terénu, oč se může opřít architektova regionalistická ambice. Vlnivou formu porézní střechy na Sonberku například Josef Pleskot rád přirovnával k vlnkám na hladině nedaleké přehrady Nové Mlýny nebo k jemným poryvům místních vánků.⁶ Regionalismus v architektuře opravdu může mít i takto poetické vyznění.

Popisky k fotografiím

1. Josef Pleskot, spolupráce Isabela Grosseová, Zdeněk Rudolf, Andrej Škripeň, Jiří Trčka, Petr Sýkora, AP atelier, vinařství Sonberk u Popic, 2005–2007. Snímek Tomáš Souček
2. Ondřej Chybík – Michal Křištof, vinařství Lahofer v Dobšicích u Znojma, interiér, 2015–2020. Snímek archiv ateliéru Chybík & Křištof
3. Hana Binarová – Pavel Binar, vinařství Obelisk u Valtic, 2015–2018. Snímek archiv architektů Binarových
4. Tomáš Havlíček, Létající inženýři, vinařství Krásná hora ve Starém Poddvorově, 2007–2010. Snímek Rostislav Švácha
5. Barbora Zmeková-Horová – Jan Hora, ORA, vinný sklep Zmeko ve Vrbovci u Znojma, 2010–2012. Snímek archiv ateliéru ORA

„Kritický regionalismus: moderní architektura a kulturní identita“. In Týž. *Moderní architektura: Kritické dějiny*. Praha: Academia, 2004, s. 365–381.

- 6 Srov. KONEČNÁ, Věra – SCHMIDT, Jiří. Pozice vlídného ležení. *Koncept* 1, 2008, č. 1, s. 18–21. ŠVÁCHA, Rostislav. Vinařství na jižní Moravě. *Stavba* 16, 2009, č. 1, s. 30–31.